

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА
УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія викладачів природничих дисциплін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор
з науково-методичної
та навчальної роботи

О.Б.Жильцов
2015р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ

галузь знань	0202 Мистецтво
спеціальність	5. 02020201 Музичне мистецтво
інститут, відділення	Університетський коледж

Київ – 2015

Робоча програма Основи медичних знань для студентів
(назва навчальної дисципліни)

галузь знань 0202 Мистецтво

спеціальність 5. 02020201 Музичне мистецтво

Розробник: Рожко Аліна Іванівна,
викладач циклової комісії природничих дисциплін
Університетського коледжу Київського університету
імені Бориса Грінченка

Робоча програма затверджена на засіданні циклової комісії природничих
дисциплін
Протокол №1 від "25" серпня 2015 року

Голова циклової комісії _____ (Л.М.Глухенька)

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом, структура типова

Заступник директора
з навчальної роботи _____ (С.І. Дем'яненко)
Заступник директора
з навчально-методичної роботи _____ (З.Л. Гейхман)

Схвалено методичною радою Університетського коледжу
Київського університету імені Бориса Грінченка

Протокол №1 від "31" серпня 2015 року

Голова _____ М.В.Братко

Опис навчальної дисципліни

Курс:	Напря́м, спеціально́сть, осві́тно-кваліфіка́ційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів, відповідних ECTS: <i>2 кредити</i>	Шифр та галузь знань 0202 «Мистецтво»	Нормативна
		Рік підготовки: 3.
Змістові модулі: <i>2 модулі</i>	Шифр та назва спеціальності: 5.02020401 Музичне мистецтво	Семестр: 5
		Аудиторні заняття: 40 години, з них:
		Лекції (теоретична підготовка): 16 годин
		Семінарські заняття: 6 год
Загальний обсяг дисципліни (години): <i>72 години</i>	Освітньо-кваліфікаційний рівень <i>"молодший спеціаліст"</i>	Практичні роботи: 6 год
		Самостійна робота: 32 години
		Індивідуальна робота: 8 годин
		Підсумковий контроль: 4 годин
		Вид контролю: залік.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Оптимальний рівень медичної підготовки педагогічного працівника є обов'язковим елементом його професійної компетентності, оскільки вчитель повинен вміти оперативно оцінити стан потерпілого або хворого учня, визначити обсяг невідкладної допомоги і без зволікань надати її дитині на місці події, із метою попередження можливих ускладнень або летального наслідку.

Основи медичних знань (ОМЗ) – нормативна навчальна дисципліна, яка вивчається з метою забезпечення підготовки педагога до надання невідкладної медичної допомоги в загрозованих для життя станах дітям і дорослим та проведення профілактичної роботи з питань охорони життя і здоров'я дітей.

Завдання вивчення дисципліни полягає у набутті студентами знань, умінь і здатностей (компетенцій) ефективно вирішувати ситуації та умінь надання долікарської медичної допомоги в загрозованих для життя в різних ситуаціях.

Компетентності, якими має оволодіти студент у процесі вивчення дисципліни

- ✓ володіти знаннями про фактори, що впливають на здоров'я, принципи здорового способу життя;
- ✓ розуміти причини основних соціально-значущих та соціально-зумовлених захворювань;
- ✓ володіння методами та заходами профілактики захворювань;
- ✓ здатність застосовувати знання на практиці для збереження свого здоров'я і здоров'я оточуючих людей;
- ✓ уміння організувати роботу по збереженню і зміцненню як особистого, так і суспільного здоров'я;
- ✓ здатність проводити аналіз впливу різних факторів на здоров'я;
- ✓ володіти навичками реанімації; володіти навичками діагностики раптових захворювань та патологічних станів (вимірювати температуру тіла, АТ, визначати та оцінювати пульс, дихання тощо);
- ✓ володіти технікою надання першої (долікарської) допомоги при різних станах, що загрожують життю на здоров'ю;
- ✓ володіти техніками застосування лікарських препаратів та проводити нескладні маніпуляції;
- ✓ володіти правилами роботи при бактеріологічній небезпеці; володіти правилами роботи в умовах стихійного лиха чи екстремальних ситуацій;

Для успішного засвоєння знань з основ медичних знань студенти повинні мати вихідний рівень знань з курсу анатомії і фізіології людини, хімії, біології.

Кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни, становить год., із них - аудиторні 28 год., лекції - 16 год., семінарські заняття - 6 год., практичні роботи – 6 год., самостійна робота – 32 год., індивідуальна робота -8 год., підсумковий контроль - 4 год. Вивчення студентами навчальної дисципліни «Основи медичних знань» завершується складанням заліку.

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Стан та охорона здоров'я дітей та підлітків.

Тема 1. Охорона здоров'я підростаючого покоління – невід'ємна складова в системі навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Профілактика дитячих захворювань засобами освіти та виховання

Тема 2. Профілактика порушень слуху, зору, опорно-рухового апарату психоневрологічних порушень у дітей.

Тема 3. Попередження захворювання шкіри, гельмінтозів та педикульозу.

Тема 4. ДМД при невідкладних станах, що виникають при захворюваннях органів травлення і сечовиділення.

Тема 5. ДМД при невідкладних станах, що виникають при захворюваннях дихальної та серцево-судинної системи.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Долікарська медична допомога в загрозливих для життя станах при інфекційних захворюваннях, травмах і нещасних випадках.

Тема 6-7. Основи інфекційних хвороб та їх попередження. Захворювання органів дихання. Кишкові інфекції. Долікарська медична допомога при інфекційних захворюваннях кровоносної системи та дитячих інфекціях.

Тема 8. Долікарська медична допомога в загрозливих для життя станах при травмах і нещасних випадках.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	денна форма						
	у тому числі						
	Усього	Лекцій	Семинарських занять	Практичних робіт	Індивідуальних занять	СО	Модульний контроль
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовний модуль №1							
Долікарська медична допомога в загрозливих для життя станах, що виникають при захворюваннях та отруєннях							
Тема 1. Охорона здоров'я підростаючого покоління – невід'ємна складова в системі навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Профілактика дитячих захворювань засобами освіти та виховання	8	2		2		4	
Тема 2. Профілактика порушень слуху, зору, опорно-рухового апарату психоневрологічних порушень у дітей.	8	2			2	4	
Тема 3. Попередження захворювання шкіри, гельмінтозів та педикульозу.	8	2			2	4	
Тема 4. ДМД при невідкладних станах, що виникають при захворюваннях органів травлення і сечовиділення	8	2				6	
Тема 5. ДМД при невідкладних станах, що виникають при захворюваннях дихальної та серцево-судинної системи.	10	2	2			4	2
Всього	42	10	2	2	4	22	2
Змістовний модуль №2							
Долікарська медична допомога в загрозливих для життя станах при інфекційних захворюваннях, травмах і нещасних випадках.							
Тема 6. Основи інфекційних хвороб та їх попередження. Захворювання органів дихання. Кишкові інфекції. Долікарська медична допомога при інфекційних захворюваннях кровоносної системи та дитячих інфекціях.	16	4	2	2	2	6	
Тема 7. Долікарська медична допомога в загрозливих для життя станах при травмах і нещасних випадках.	14	2	2	2	2	4	2
Всього	30	6	4	4	4	10	2
Разом	72	16	6	6	8	32	4

Навчально-методична карта дисципліни «Основи медичних знань»

Разом: 72год., лекції –16год., семінари – 6год, практичних - 6 год, індивідуальна робота – 8 год., самостійна робота – 32год., підсумковий контроль –4 год.

Тиждень	Змістовий модуль I					Змістовий модуль II			
Модулі	Змістовий модуль I					Змістовий модуль II			
Назва модуля	Долікарська медична допомога в загрозованих для життя станах, що виникають при захворюваннях та отруєннях.					Долікарська медична допомога в загрозованих для життя станах при інфекційних захворюваннях, травмах і нещасних випадках.			
Кількість балів за модуль	87 бал					82			
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	13,14	
Дати									
Теми лекцій	Охорона здоров'я підростаючого покоління – невід'ємна складова в системі навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах.	Профілактика порушень слуху, зору та опорно-рухового апарату.	Попередження захворювань шкіри, гельмінтозів, педикульозу.	ДМД при невідкладних станах, що виникають при захворюваннях органів травлення і сечовиділення.	ДМД при невідкладних станах, що виникають при захворюваннях дихальної та серцево-судинної системи.	Основи інфекційних хвороб та попередження. Захворювання органів дихання.	Кров'яні інфекції. Дитячі інфекції.	Долікарська медична допомога в загрозованих для життя станах при травмах і нещасних випадках.	
Теми семінарів і практичних робіт	Практична робота №1 Охорона здоров'я підростаючого покоління .	Семінар № 1 ДМД при невідкладних станах, що виникають при захворюваннях дихальної та серцево-судинної системи. Догляд за хворими дітьми Профілактика психоневрологічних порушень у д.				Семінар № 2 ДМД в загрозованих для життя станах при інфекційних захворюваннях.	Практична робота №2 Основні принципи застосування лікарських препаратів.	Семінар №3 ДМД в загрозованих для життя станах при травмах і нещасних випадках.	Практична робота №3 Долікарська медична допомога в загрозованих для життя станах при травмах і нещас.вип

Самостійна робота	табл. 6.1 (5 балів)	табл. 6.1 (5балів)	табл. 6.1 (5 балів)	табл. 6.1 (5 балів)	табл. 6.1 (5 балів)		табл. 6.1 (5 балів)	табл. 6.1 (5 балів)
тести	Тестування (10 балів)					Тестування (10 балів)		
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота (25 балів)					Модульна контрольна робота (25 балів)		
Підсумковий контроль	Залік							

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Семінар №1. ДМД при захворюваннях органів травлення і сечовиділення, дихальної та серцево-судинної системи.	2
2	Семінар №2. ДМД в загрозованих для життя станах при інфекційних захворюваннях.	2
3	Семінар №3. ДМД в загрозованих для життя станах при травмах і нещасних випадках.	2

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Практична робота №1. Догляд за здоровими і хворими дітьми.	2
2	Практична робота №2. Основні принципи застосування лікарських препаратів.	2
3	Практична робота №3. Долікарська медична допомога в загрозованих для життя станах при травмах і нещасних випадках.	2

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кіл-сть годин	Кіл-сть балів
1	Охорона здоров'я підростаючого покоління – невід'ємна складова в системі навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Профілактика дитячих захворювань засобами освіти та виховання	4	5
2	Профілактика порушень слуху, зору, опорно-рухового апарату та психоневрологічних порушень у дітей.	4	5
3	Попередження захворювання шкіри, гельмінтозів та педикульозу.	4	5
4	Основні принципи застосування лікарських препаратів.	6	5
5	ДМД при невідкладних станах, що виникають при захворюваннях системи травлення, органів сечовиділення, дихальної системи та серцево-судинної системи.	4	5
6	Долікарська медична допомога в загрозованих для життя станах при інфекційних захворюваннях.	6	5
7	Долікарська медична допомога в загрозованих для життя станах при травмах і нещасних випадках.		
	Разом	32	35

8. Методи навчання

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1) За джерелом інформації:

- *Словесні*: лекція (традиційна, проблемна, лекція-прес-конференція) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – Презентація), семінари, пояснення, розповідь, бесіда.
- *Наочні*: спостереження, ілюстрація, демонстрація.
- *Практичні*: вправи.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1) Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

9. Методи контролю

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- *Методи усного контролю:* індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, екзамен.
- *Методи письмового контролю:* модульне письмове тестування; реферат.
- *Методи самоконтролю:* уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

№ п/п	Вид діяльності	К-ть завдань	Розрахунок	Кількість рейтингових балів
1.	Лекційні заняття (відвідування)	8	8 x 1	8
2.	Семінарська робота(відвідування)	3	3 x 1	3
3.	Практичні заняття (відвід.)	3	3 x 1	3
4.	Практична робота	3	3 x 10	30
5.	Самостійна робота	7	7 x 5	35
6.	Семінари	3	2x10	20
7.	Поточний контроль знань	2	2 x 10	20
9.	Модульна контрольна робота	2	2 x 25	50
Підсумковий рейтинговий бал				169
Коефіцієнт			169/100	1,69

Порядок переведення рейтингових показників успішності у європейські оцінки CTS

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)	зараховано
B	82-89 (дуже добре)	4 (добре)	
C	75-81 (добре)		
D	69-74 (задовільно)		
E	60-68 (достатньо)	3 (задовільно)	не зараховано
FX	35-59 (недостатньо – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)	
F	1-34 (незадовільно з можливістю повторного складання)		

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.
«задовільно»	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Розподіл балів, які отримують студенти

МОДУЛІ	
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2
87	82
169	

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

10. Методичне забезпечення

- ✓ опорні конспекти лекцій;
- ✓ навчальні посібники;
- ✓ робоча навчальна програма;
- ✓ збірка тестових і контрольних завдань для тематичного оцінювання навчальних досягнень студентів;
- ✓ засоби підсумкового контролю (комп'ютерна програма тестування, комплект друкованих завдань для підсумкового контролю);
- ✓ завдання для ректорського контролю знань студентів з навчальної дисципліни «Основи медичних знань».

11. Очікуваний результат

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент має :

розуміти та пояснювати:

- основні анатомічні і фізіологічні особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку; основні симптоми патологічних станів у дітей шкільного віку;
- принципи загальної та особистої гігієни дітей молодшого шкільного віку; основи долікарської діагностики, класифікації раптових захворювань, епідемічних процесів, етіології і патогенезу інфекційних хвороб, ВІЛ-СНІД, венеричних хвороб, дитячих інфекцій, паразитарних хвороб;

дотримуватись правил:

- надання невідкладної допомоги та профілактики поширення інфекційних хвороб;
- основ реанімації; теоретичних основ надання невідкладної допомоги при закритих та відкритих ушкодженнях, опіках, відмороженнях, електротравмі, травмах, переломах, кровотечах, травматичному шоку, синдромі довготривалого здавлення, травмах голови, хребта, пораненнях, закритих і відкритих ушкодженнях черевної порожнини;
- техніки надання невідкладної допомоги в різних умовах, спрямованої на порятунок потерпілого;
- профілактики дитячого травматизму;
- основ фармакотерапії, застосування основних лікарських засобів, введення лікарських препаратів в організм потерпілого при виникненні невідкладного стану.
- дотримуватись правил серцево-легеневої реанімації;

розпізнавати:

- симптоматику патологічних станів у дітей шкільного віку;
- розпізнавати ознаки та вміти надати невідкладну допомогу при укусах змій, отруйних комах, собак та ін. тварин;

характеризувати правила та принципи загальної та особистої гігієни;

мати навички домедичної діагностики раптових захворювань, епідемічних процесів, інфекційних хвороб, ВІЛ-СНІД, венеричних хвороб, дитячих інфекцій, надання невідкладної допомоги, ведення профілактики;

володіти :

- правилами роботи при бактеріологічній небезпеці;
- технікою надання невідкладної допомоги в різних умовах, спрямованою на порятунок потерпілого;
- технікою десмургії, іммобілізації;
- навичками застосування основних лікарських засобів, введення лікарських препаратів в організм потерпілого при невідкладних станах;

надати:

- невідкладну допомогу при закритих та відкритих ушкодженнях, опіках, відмороженнях, електротравмі, травмах, переломах, кровотечах, травматичному шоку, синдромі довготривалого здавлення, травмах голови, хребта, пораненнях, закритих та відкритих ушкодженнях черевної порожнини,

використовувати:

- набуті знання в повсякденному житті, в профілактичній та виховній роботі з дітьми;
- використовувати набуті знання і володіти правилами роботи в екстремальних умовах.

12. Рекомендована література

Основна:

1. Герасимів І.М. Захист Вітчизни: Основи медичних знань. Підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Рівень стандарту. / І.М. Герасимів, А.А. Гудима, К.О. Пашко, М.М. Фука – Тернопіль: Видавництво «Астон», 2010. – 352с.: іл.
2. Головка О. Т. Основи педіатрії : навчально-методичний посібник / О. Т. Головка, П.Д. Плахтій, — Кам'янець- Подільський. Аксіома, 2009. — 740 с. Даценко І.І. Профілактична медицина. Загальна гігієна з основами екології.: наочальний посібник / І.І. Даценко, Р.Д. Габович - К.:, 1999. – 265 с.
3. Гудима А.А. Захист вітчизни: Підруч. для учнів 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень, для дівчат «основи медичних знань»)/ А.А. Гудима, К.О. Пашко, І.М. Герасимів, М.М. Фука – Тернопіль: Астон, 2011. – 280с.: іл.
4. Капитонова Т.А. ОМЗ: посібник для здачі екзаменів / Капитонова Т.А., Козлова І.С. – Свердловск: Тип-я СГУ ім. Н.Г. Чернышевского. – 2004. – С. 107.
5. Косенко Я.В. Основи медичних знань: Навч. посіб. для 10-11 кл. серед. загальноосвіт. шк. / Косенко Я.В. – К.: Арт-Освіта, 2004. – 159с.
6. Краткая медицинская энциклопедия / Под ред. Петровского Б.Б. – М.: «Медицина». – 1990. (в 3-х томах).
7. Крис Макнаб. Руководство по оказанию первой помощи / Крис Макнаб. - М.: Изд. торговый дом «ГРАНД», 2002. - 327 с.
8. Майсак О.Д. Основи медичних знань і охорони здоров'я: навчальний посібник. – 2-е вид., виправлене і доповнене. / Майсак О.Д. – К.: Арістей, 2004. – 592с.
9. Петриченко П.В. Перша медична допомога / П.В. Петриченко. — К.: Медицина, 2007. — 248 с.
10. Петриченко Т.В. Перша медична допомога: підручник. / Петриченко Т.В. – К.: Медицина, 2007. – 248с.
11. Плахтій П.Д. Профілактика і лікування захворювання нирок і сечовивідних шляхів / П.Д. Плахтій, Г.Й. Юншинський, — Кам'янець-Подільський. ПП "Медобори-2006", 2013. - 123 с.
12. Плахтій П.Д. Профілактика і лікування остеохондрозу хребта/ П.Д. Плахтій, В.М. Пікуш, — Кам'янець-Подільський. Буйницький О.А., 2011. - 112 с. Скакун М.П. Невідкладна допомога при гострих отруєннях: учбовий посібник / М.П. Скакун, Л.М. Охримович – Т. ОПТВПК «Збруч».: 1993. – 112 с.

Додаткова

1. Бахтеєва Т. Чи є життя після діагнозу / Бахтеєва Т. // Уряд. кур'єр. — № 46 (3459). — 2007.
2. Городиловський А. Поширення хвороб, що передаються статевим шляхом, як прояв соціальних проблем в Україні / Городиловський А. // Українська національна ідея: здоров'я нації: Мат. конференції. — Л., 2004. — С. 79–83. 18.
3. Демографічна криза в Україні. Її причини і наслідки: Зб. ма-теріалів. — К.: Парламентське вид-во, 2003. — 446 с.
4. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрямки протидії / За ред. В. Стешенко. — К., 2001. — 560 с. 19.
5. Збереження та зміцнення репродуктивного здоров'я підлітків та молоді: потенціал громади: Метод. матеріали до тренінгу / Авт.-упоряд. Н. В. Зимівець; За заг. ред. Г. М. Лактіонової. — К., 2004. — 205 с. 23.

6. Криштопа Б. Органи управління та керівництво охороною здоров'я в період української державності / Криштопа Б. // Агапіт. — 2000. — № 12.
7. Лекции по наркологии. — 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. Литвинова Г. О., Ванханен В. Д. Гігієна. — К.: Здоров'я, 1994. — 334 с.
8. Личко А. Е., Битенский В. С. Подростковая наркология. — Л.: Медицина, 1991. — 304 с.
9. Чуприна О.В. Основи медичних знань: долікарська допомога та медико-санітарна підготовка: навч. посібник./О.В.Чуприна, Т.В.Гишак, О.В.Долинна. — К.: Вид. Паливода А.В., 2006. — 216с.
10. Шмалей С. В. Діагностика здоров'я / Шмалей С.В. — Херсон, 1994.
11. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів : [монографія] / Л. О. Хомич. — К. : Магістр-S, 1998. — 201 с.
12. Основи медичних знань. Анатомія та фізіологія дитячого організму. Вікова фізіологія і шкільна гігієна. Валеологія : навчально-методичний посібник / Н. І. Коцур, Л. П. Товкун, Н. І. Годун, О. М. Миздренко. — Переяслав-Хмельницький : О. М. Лукашевич, 2014. — 463 с. : іл., табл.

Інформаційні ресурси

1. Захист вітчизни: Підруч. для учнів 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень, для дівчат «Основи медичних знань») [Електронний ресурс] / А. А. Гудима, К. О. Пашко, І. М. Герасимів, М. М. Фука // Астон. — 2011. — Режим доступу до ресурсу: <http://ru.calameo.com/books/00109410427fcbc647df1>.
2. Валецька Р. О. Основи медичних знань [Електронний ресурс] / Р. О. Валецька // Волинська книга. — 2007. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.twirpx.com/file/1198103/>.
3. Сайт «Основи медичних знань» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://healt.ucoz.ua/>
4. Енциклопедія здоров'я человека от А до Я [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.eurolab.ua/encyclopedia/>;
5. Сайт о здоровье человека, новости медицины, здоровое питание [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.bienhealth.com/>
6. Інфекційні захворювання під час локальних війн [Електронний ресурс] / В. І. Трихліб, В. П. Майданюк, С. І. Ткачук, В. М. Півник. — 2014. — Режим доступу до ресурсу: <http://scholar.googleusercontent.com/>.